

УДК [336.71:338.124.4](100)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СВІТОВОЇ БАНКІВСЬКОЇ КРИЗИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЇЇ ЗАПОБІГАННЯ

Наталія Павліха, Ігор Іус

*Волинський національний університет імені Лесі Українки,
пр. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43000, тел. (0332) 24-82-54,
e-mail: pavlixa@mail.ru*

Досліджено особливості виникнення світової банківської кризи. Зображено головні причини та фактори виникнення світових банківських криз, визначено найдієвіші заходи подолання світових банківських криз та шляхи їхнього запобігання. Розглянуто роль банків у розгортанні кризових явищ, проаналізовано напрями досліджень, а також наведено підходи до з'ясування причин виникнення, визначення сутності та оцінки наслідків банківських криз. Провідне місце у статті займає питання перспектив діяльності банківських систем у світі.

Ключові слова: банківська криза, світова фінансова криза, глобалізація, банківська система, офшорна діяльність, санація.

Постановка проблеми. Останніми роками чітко спостерігається тенденція збільшення економічної та політичної нестабільності на різних рівнях – як на національному та регіональному, так і на глобальному. В сучасних умовах банківська система, прораховуючи політичні, макроекономічні й інституціональні ризики, є ключовим інститутом, який повинен забезпечувати стабільність у економічному житті суспільства. Якщо в цій сфері відбуваються певні зрушення, то негативні тенденції відчуває все національне господарство.

Міжнародна спільнота відчула вплив світової фінансової кризи на добробут націй, економіку загалом і безпосередньо банківську систему.

Активізація глобалізаційних та інтеграційних процесів наприкінці ХХ ст. зумовила підвищення ймовірності виникнення криз у різних секторах економіки (зокрема, у банківському) не лише на національному, але й на світовому рівнях. Глобальний характер, надзвичайно високі витрати на ліквідацію їхніх руйнівних наслідків об'єктивно зумовлюють посилення інтересу науковців до теоретичних і практичних аспектів проблематики банківських криз [4, с. 145].

Актуальність дослідження. Проблеми банківських криз у світовому масштабі і досі не знайшли свого розв'язання як в теорії, так і на практиці. Отож дослідження економічної сутності банківської кризи, причин її виникнення та заходів щодо її подолання є актуальною темою на сучасному етапі розвитку глобалізаційних процесів.

Банківська система потребує масштабного реформування, адже витoki світової фінансової кризи ідуть від безконтрольної та спекулятивної діяльності банків. Величезною проблемою у розгортанні світових фінансових криз є

активізація офшорної діяльності, виливання неправдивої інформації авторитетними рейтинговими агенціями, гегемонія провідних фінансових установ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі вивчення банківських криз присвячено наукові праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Заслужують на увагу наукові доробки О. І. Барановського, І. В. Бураковського, В. М. Геєця, В. В. Козюка, З. О. Луцишин, В. І. Міщенко, В. Є. Новицького, О. І. Рогача, М. І. Карліна, М. І. Савлука, В. С. Стельмаха, Ю. Г. Козака, Т. С. Шелеста, Н. Є. Бойцуна, Л. Д. Мауера, С. В. Котьолкіна, С. Л. Тігіпка, Р. П. Косодійна, Є. В. Мішеніна, А. О. Бондаренко та інших.

Виклад основного матеріалу. Необхідність у дослідженні питання щодо визначення взаємозалежності кризових явищ світових фінансів і банківської діяльності з'явилася ще за часів встановлення першої світової фінансової системи – золотомонетного стандарту. Вже в цей період люди оперували поняттями «фінансова епідемія», «валютна криза», «банківська криза», «боргова криза» та ін. Вони намагалися виявити причини виникнення та поширення фінансових криз з метою її запобігання та діагностики її руйнівних наслідків.

Криза світових фінансів 2008 року набула глобального характеру, оскільки розпочалась у США і поступово поширювалася на інші країни, регіони, континенти, а потім на весь світовий простір. За даними інформаційного агентства Bloomberg, фінансова криза протягом 2007–2008 рр. завдала збитків акціонерам банків на суму 690 млрд доларів США [1].

У період світових фінансових криз з'являються дисбаланси, рецесії, дефолти, обвал фондового ринку, політична напруженість у фінансовому господарському житті, що спричиняє банківську паніку вкладників, зростання відсоткових ставок і, як наслідок, появу ризиків у інвесторів та в банківській системі загалом. Це спровокувало згорання використання кредитних програм у спектрі банківської діяльності. Така ситуація зумовила до хаосу на ринку, спричинила нестачу ліквідних активів.

Взаємозалежність кризи світових фінансів та банківської діяльності проілюстровано на рис. 1.

Аналіз подій світової фінансової кризи дає підстави виокремити головні етапи її розвитку, що значною мірою вплинули на діяльність банківської системи:

I етап (липень 2007 р. – серпень 2008 р.) – період загострення кризових явищ на іпотечному ринку США, який супроводжувався банкрутством багатьох фінансових та безпосередньо банківських установ, зростанням інфляції та обвалом фондових ринків;

II етап – криза ліквідності банківських та небанківських інститутів, гострий дефіцит позичкових коштів;

III етап – кредитний колапс, внаслідок неспроможності банків адекватно оцінювати фінансові ризики та системні загрози збільшилися психологічні ризики на тлі втрати довіри до регуляторів фінансових ринків [2, с. 22].

У травні 2008 року припинив своє існування один з найпотужніших інвестиційних банків США – Bear Stearns, який спеціалізувався на вкладанні у боргові зобов'язання. В цьому ж році збанкрутувало ще декілька інвестиційних банків Merrill Lynch, який був придбаний найбільшим комерційним банком США – Bank of America. Остаточним рішенням про те, що надійних брендів банківських установ більше не існує, стало банкрутство найпотужніших інвестиційних банків Lehman Brothers.

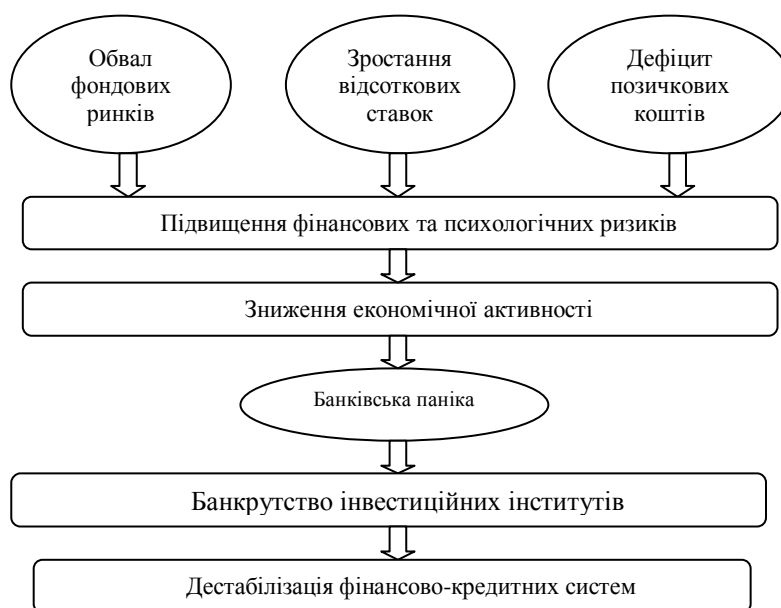

Рис. 1. Схема типової кризи світових фінансів [2, с. 21].

За І. Зарицькою, банківська криза – це глибоке розбалансування банківської системи, що проявляється через неспроможність суб'єктів системи ефективно виконувати свої функції (утворення розрахункових засобів, що тісно пов'язані з депозитними, розрахунковими, платіжними, кредитними, касовими та іншими операціями) та супроводжується виходом фінансових параметрів економічних процесів (витрати, прибутки, доходи тощо) за нормальні межі [3, с. 22]. Автори К. Дзьобек та С. Пазарбезьогла кризу банківської системи визначали як ситуацію, коли серйозних проблем зазнають банки, які володіють 20 % депозитів усієї банківської системи [3, с. 22].

За умов кризових явищ у світовій фінансовій системі, банківська сфера першочергово потребує санаційних заходів, ефективний механізм яких зумовить до скорочення негативних наслідків розгортання кризових явищ. Світова спільнота намагалася реалізувати певні заходи для поліпшення світового фінансового середовища. На нашу думку, банківська система

функціонуватиме ефективно за умови дотримання параметрів її фінансової безпеки, що розкрито в таблиці 1.

Таблиця 1.

Параметри фінансової безпеки банківської системи.

Фактори	Показник	Граничні значення	Ймовірність кризи	Приклади банківських криз
Макро-економічна волатильність	Інфляція	>19%	Зростає на 5,3 – 21,4 %	Аргентина (1990), Бразилія (1990), Польща (1991) та ін.
	Приріст ВВП	<3,25%		
Дохідність банків	Банківська маржа	<3%	Зростає на 20%	Аргентина (1994, 2001), Китай (1999), Корея (1997) та ін.
	Сальдо торговельного балансу	<12%		
Валютні ризики	Доларизована заборгованість	>140%	Зростає на 25%	Болівія (1994), Чехія (1991), Уругвай (2002), Філіппіни (1998)
	Рівень знецінення нац. валюти	>9%		
	Ліквідність банківської системи	>150%	Зростає на 100%	

Джерело: [3, с. 22]

Вищенаведені параметри фінансової безпеки банківської системи ілюструють імовірність появи кризових явищ та взаємодіють на двох рівнях: макрорівні та мезорівні.

До макрорівня фінансової безпеки банківської системи належать такі показники, як фіскальний баланс (щодо ВВП), державний борг (щодо ВВП), інфляція, депозити (щодо ВВП), чисті зарубіжні активи (у центральному банку), чисті зарубіжні активи (що перебувають в агрегаті M2)

На мезорівні, рівні банківництва виокремлюють частку кредитів, за якими не виплачують відсотки, у структурі кредитного портфеля, показники динаміки частки банківської системи у державній власності, рівень банківської паніки, а також одномісячного зменшення обсягів банківських депозитів (понад 5 %), показники динаміки кредитування за наявності кредитного буму.

Спираючись на вищеназвані показники, здійснюється моніторинг банківської системи під час кризових явищ. За його допомогою визначають параметри ідентифікації банківської кризи, серед яких: банківська паніка (щомісячне зменшення обсягу депозитів у банківській системі на понад 5%); запровадження процедури «заморожування депозитів»; оголошення державних гарантій по депозитах; великомасштабні банківські інтервенції (націоналізація, закриття, злиття, продаж, рекапіталізація банків); розширена підтримка ліквідності

банківської системи; масове неповернення кредитів (збільшення частки проблемних кредитів у кредитному портфелі).

США та ЄС пропонують антикризові заходи, які максимально зможуть здійснити попередження світової фінансової кризи та кризи банківського сектору: зниження центральними банками облікової ставки за кредити; урядові гарантії під міжбанківські кредити, позички для середнього та малого бізнесу; активізація операцій РЕПО; збільшення розміру державних гарантії щодо банківських депозитних вкладів; націоналізація інвестиційних інститутів; створення спеціальних фондів кредитування, підтримання проблемних фінансових установ, викупу акцій національних компаній; зниження нормативів мінімальних резервних вимог для інвестиційних банків; надання податкових канікул деяким інвестиційним установам з метою підтримання їхнього фінансового стану.

Для створення стратегії виходу із банківської кризи та інструментів її попередження держави реалізовували такі заходи. Наприклад, у США знижено базові ставки федеральних банків до половини відсоткового пункту – до 1,5% та дисконтної ставки – до 1,75%. Уряд США розробив антикризовий план дій з метою викупу проблемних цінних паперів, забезпечених активами у фінансових компаній та банків, виділивши 450 млрд доларів. У Великобританії надано роздрібним банківським інститутам додаткових коштів у розмірі 50 млрд фунтів стерлінгів та 250 млрд фунтів стерлінгів за гарантіями на рефінансування заборгованостей. Банк Англії знизив відсоткові ставки до 4,5%. У Канаді Центральний банк зменшив відсоткові ставки до 2,5%. В Японії та ОАЕ виділено 9,58 та 6,8 млрд доларів відповідно. В Україні порятунок банківської системи здійснювали за допомогою траншів МВФ [2, с. 23]. Рятівний механізм, що здійснювали уряди, дещо сприяв придушенню тенденції розгортання світової банківської кризи, вагому роль відіграв МВФ.

Головні висновки. В умовах відсутності ефективного механізму для ліквідації наслідків впливу світових фінансових криз на сучасному етапі глобалізації світової економіки залишаються невирішені проблеми у банківській сфері.

Особливості прояву світової банківської кризи та інструментів її запобігання потребує чільної уваги з боку науки та практики. У статті проаналізовано ситуацію, яка склалася упродовж 2007–2008 рр.: банкрутство багатьох фінансових установ, серед яких Merrill Lynch, Bear Stearns, Lehman Brothers, показано негативні тенденції прояву світової фінансової кризи. Проаналізовано аспекти банківської безпеки на макро- та мезорівні та фактори фінансової стабільності банківської системи.

Перспективи використання результатів дослідження. Результати дослідження мають практичну значимість для виявлення перспектив розвитку світової банківської системи; визначення основних напрямів активізації банківської діяльності даватиме змогу попередити вплив фінансових криз та зменшити їхні наслідки у банківській діяльності. Банківська система є кровоносною системою в економіці, тому урядам необхідно вжити рішучих

антикризових дій, що зменшить тінізацію банківської діяльності, концентрацію банківської системи на спекулятивних операціях, скоротить обсяги міграції капіталу через офшорні зони, функціонування яких має негативний вплив на економіку держави, скорочуючи величину надходжень до бюджету. Уникання банківських криз є головним завданням світової спільноти на сучасному етапі розвитку світової економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Вайн С.* Глобальний фінансовий кризис. Механизм развития и стратегии выживания / С. Вайн. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2009. – 302 с.
2. *Грищенко В.* Світова фінансова криза: діагностика та нові підходи до виживання на фінансовому ринку / В. Вайн // Вісник НБУ. – № 2. – 2011. – С. 20–29.
3. *Зарицька І.* Передумови та особливості прояву сучасної світової банківської кризи / І. Зарицька // Вісник НБУ. – 2009. – № 6. – С. 20–29.
4. *Коваленко В. В.* Банківська криза та інструменти антикризового управління / В. В. Коваленко, О. Г. Коренева, О. В. Крухмаль // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 2. – С. 144–150.
5. *Косодій Р. П.* Глобальне середовище та фінансово-економічна нестабільність / Р. П. Косодій, Є. В. Мішенін, А. О. Бондаренко. – Суми : МакДен. – 2010. – 252 с.

Стаття надійшла до редколегії 25.02.2012

Прийнята до друку 05.03.2012

PECULIARITIES OF THE GLOBAL BANKING CRISIS AND INSTRUMENTS OF ITS PREVENTION

Natalia Pavlikha, Igor Ius

*Volyn National University of Lesya Ukrainka,
Voli Av., 13, Lutsk, Ukraine, 43000, tel. (0332) 24-82-54,
e-mail: pavlixa@mail.ru*

Article associated with features of the global banking crisis. The authors depicted the main causes and factors of international banking crises, defines the main measures to overcome the global banking crisis and ways to prevent them. The paper considers the role of banks in the deployment of the crisis, analyzed directions of researches, and these approaches to determine the causes, determining the nature and assess the impact of banking crises. Landmark in the article is the question the prospects of banking systems in the world.

Key words: banking crisis, the global financial crisis, globalization, banking, offshore activities, readjustment.

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ МИРОВОГО БАНКОВСКОГО КРИЗИСА И ИНСТРУМЕНТЫ ЕГО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ

Наталія Павліха, Ігор Іус

*Волинський національний університет імені Лесі Українки,
пр. Воли, 13, г. Луцьк, Україна, 43000, тел. (0332) 24-82-54,
e-mail: pavlixa@mail.ru*

Исследованы особенности возникновения мирового банковского кризиса. Определены основные причины и факторы возникновения мировых банковских кризисов, а также основные меры преодоления мировых банковских кризисов и пути их предотвращения. Рассмотрена роль банков в развертывании кризисных явлений, проанализированы направления исследований, а также приведены подходы к выяснению причин возникновения, определения сущности и оценки последствий банковских кризисов. Главенствующее место в статье занимает вопрос перспектив деятельности банковских систем в мире.

Ключевые слова: банковский кризис, мировой финансовый кризис, глобализация, банковская система, оффшорная деятельность, санация.